

Būsimųjų muzikos mokytojų komunikaciniai mokėjimai

Dėja Aukštkalnytė

Lietuvos muzikos akademijos Kauno fakultetas

Straipsnyje iškeliami komunikacinių mokėjimų svarba pedagogo darbe. Taip pat pateikiamas muzikos mokytojų komunikacinių mokėjimų teorinis ir empirinis modelis, atskleidžiami būsimųjų muzikos mokytojų komunikacinių mokėjimų ypatumai.

Problemos aktualumas. Spartėjant mokytojų rengimo kaitai, nūdienos aukštojoje mokykloje kyla ir pedagoginio bendravimo gerinimo problema. Dabar ypač aktualu rengti mokytojus, gebančius sukurti darnius santykius su moksleiviais, palaikyti darbingą pamokos atmosferą, paskatinti mokinius aktyviau domėtis dėstomu dalyku. Tad jau studijų metu būtina ugdyti būsimųjų pedagogų bendravimo kompetenciją, kuri yra optimalaus jų bendravimo su moksleiviais pamatas.

Pastaruosius dešimtmečius pedagoginio bendravimo klausimai dažnai keliami Lietuvos mokslininkų darbuose (B. Bitino, G. Butkienės, L. Jovaišos, J. Lakio, S. Ignatavičiaus ir kt.). Lietuvos švietimo koncepcijoje pabrėžiama, jog būtina ugdyti konstruktyvaus ir produktyvaus bendravimo gebėjimus ir įgūdžius. Akcentuojama, kad nauja informacija, žinios ir įgūdžiai moksleiviams perteiktini gyvu ir tiesioginiu bendravimu. Tad kiekvienas mokytojas turėtų išsiugdyti aukštą bendravimo kompetenciją. Jeigu aukštojoje mokykloje nebus keliamas šis uždavinys, būsimieji mokytojai nebus pakankamai pasirengę patys ugdytis ir

diegti moksleiviams mokėjimus produktyviai veikti mokyklos, paskui ir visuomenės gyvenime. Muzikos mokytojų bendravimo kompetencijos bei mokėjimų bendrauti problema dar nebuvo Lietuvoje nuodugniai tyrinėta, tad ji išlieka aktuali, naujai žvelgiant į būsimųjų muzikos pedagogų rengimą aukštojoje mokykloje.

Nagrinėjant būsimųjų muzikos mokytojų bendravimo kompetenciją, **tyrimo objektu** pasirinkti būsimųjų muzikos mokytojų mokėjimų bendrauti ypatumai ir jų formavimo prielaidos.

Tyrimo tikslas – atskleisti muzikos mokytojų bendravimo kompetencijos ugdymo prielaidas aukštojoje mokykloje. Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, mokėjimų bendrauti inventarijus ir kt.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti būsimųjų muzikos mokytojų komunikacinių mokėjimų ypatumus ir juos palyginti su esamų mokytojų mokėjimais.

Muzikos mokytojų komunikacinių mokėjimų teorinis ir empirinis modelis. Atliekant būsimųjų muzikos mokytojų komunikacinių mokėjimų tyrimą, visų pirma buvo

sudarytas šių mokėjimų teorinis ir empirinis modelis. Jį sudarant remtasi komunikacijos, kaip ugdytojo ir ugdytinio poveikio vienas kitam perduodant asmeninę bei dalykinę infor-

maciją, teorijomis – G. M. Andrejevos, V. A. Kan-Kaliko, P. Watzlawicko, J. Beavin, D. Jacksono, S. Trenholm, A. Jensen ir kt. (1 lentelė).

1 lentelė. *Muzikos mokytojų komunikacinių mokėjimų teorinis ir empirinis modelis*

<i>Rūšys</i>	<i>Mokėjimų raiška</i>	<i>Empiriniai rodikliai</i>	<i>Faktorių svoris</i>
Mokėjimas partneriškai organizuoti muzikinę veiklą pamokoje	sudominti mokinius pamokos tikslais	– iškelia pamokos tikslą – padeda mokiniams suprasti šį tikslą – skatina mokinius kelti konkrečius pamokos tikslus	0,746 0,820 0,670
	planuoti, kaip įgyvendinti pamokos tikslus	– aptaria su mokiniais būsimos veiklos pamokoje kryptį – aiškiai formuluoja užduotis mokiniams – skatina pasirinkti užduočių atlikimo būdus ir priemones	0,515 0,641 0,489
	vadovauti mokinių veiklai	– stengiasi būti mokiniams konsultantas, patarėjas – išlieka objektyvus visų mokinių atžvilgiu – skatina mokinių savikontrolę	0,715 0,665 0,807
	įvertinti pamokos rezultatus	– padeda mokiniams analizuoti pamokos rezultatus – skatina išvelgti jais remiantis asmeninę pažangą – moko suprasti pažangos priežastis	0,673 0,832 0,849
	pasirengti pokalbiui	– numato pokalbio su mokiniais tikslą – planuoja pokalbio aplinkybes (vieta, laiką ir kt.) – numato pokalbio padarinius	0,698 0,812 0,756
Mokėjimas kalbėtis su mokiniais	suprasti mokinį	– išvelgia svarbiausias mokinio mintis – patikslina jų supratimą – išskiria svarbiausias mokinio išsakytas mintis	0,831 0,648 0,803
	klausti	– kelia aktualias problemas – skatina jų įvairiapusę analizę – išsiaiškina formuluoja klausimus	0,649 0,627 0,702
	įtikinti	– pateikia įtikinamus argumentus – sužadina jų atžvilgiu mokinių emocinius išgyvenimus – skatina mokinius pateikti savo argumentus	0,718 0,736 0,562
	įvertinti pokalbio efektyvumą	– glaustai formuluoja pokalbio išvadas – įvertina mokinio nusiteikimą jų atžvilgiu – apmąsto įvykusio pokalbio rezultatus	0,605 0,705 0,814
	valdyti balsą	– pasirenka tinkamą kalbėjimo tempą (greitį) – reguliuoja kalbėjimo garsumą – išraiškiningai intonuoja	0,690 0,845 0,723
Mokėjimas naudotis neverbaliniais bendravimo būdais	valdyti mimiką	– žiūri mokiniams į akis – dažnai šypsosi – rodo prielankumą, pasitenkinimą	0,760 0,812 0,668
	tinkamai naudotis pantomimika	– tinkamai derina žodį ir gestą – gali gestais daryti įtaką mokiniams – gestais stimuliuoja pozityvią mokinių veiklą	0,772 0,851 0,804
	užmegzti pradinį kontaktą su mokiniais	– jaučia bendrą klasės nuotaiką – pastebi pavienių mokinių emocinę būseną – sukuria palankią situaciją pamokos pradžioje	0,745 0,752 0,646
Mokėjimas kurti pamokoje palankią bendravimo atmosferą	klausytis mokinių	– rodo domėjimąsi mokinio mintimis – nenutraukia mokinio pasisakymo – gilinasi į mokinio pasisakymo esmę	0,691 0,692 0,750
	žadinti tarpusavio pasitikėjimą	– skatina mokinius taktiškai išsakyti savo nuomonę – padeda jiems išvelgti, kuo kito nuomonė yra vertinga – žadina visų vrac pasivęsniu, norą pasidalviti savo išgyvenimus	0,647 0,620 0,593
	stiprinti mokinių tarpusavio solidarumą	– stiprina taikų sugyvenimą – žadina mokinių norą bendradarbiauti – skatina mokinius padėti vieni kitiems	0,790 0,850 0,788

Analizuojant komunikaciją, pirmiausiai susiduriama su verbaliniais ir neverbaliniais mokėjimais. Mokėjimas kalbėtis su moksleiviais (arba naudotis verbaliniais bendravimo būdais) neatskiriamas nuo mokėjimo pasirengti pokalbiui, sugebėjimo suprasti mokinį, klausti, įtikinti ir įvertinti įvykusio pokalbio efektyvumą. Pasirengimas pokalbiui bus sėkmingas, jei mokytojas numatys pokalbio su mokiniais tikslą, iš anksto planuos pokalbio aplinkybes (vieta, laiką ir kt.) ir numatys pokalbio pasekmes (L. Jovaiša, 1997). Mokiny bus supastas, kai mokytojas sugebės perprasti svarbiausias jo mintis, pasitikslinti, kaip jas suprato, ir išskirti svarbiausias mokinio išsakytas mintis (V. A. Kan-Kalik, 1987). Sėkmingą mokėjimą klausti rodo mokėjimas įtaigiai formuluoti klausimus, taip pat aktualių moksleiviams problemų kėlimas bei įvairiapusės jų analizės skatinimas. Kalbantis svarbu mokėti įtikinti, o tai mokytojas padarys tik pateikdamas įtikinamų argumentų, sužadindamas mokinių emocinius išgyvenimus jų atžvilgiu ir skatindamas mokinius pateikti savo argumentų (A. V. Mudrik, 1984; F. Williams, 1989). Ne mažiau svarbus ir pokalbio efektyvumo įvertinimas: glaustai suformuluoti pokalbio išvadas, įvertinti mokinių nusiteikimą jų atžvilgiu bei apmąstyti įvykusio pokalbio rezultatus (V. A. Kan-Kalik, 1987; N. Kunicyna, 1985).

Svarbiausiomis neverbalinio bendravimo apraiškomis įprasta laikyti mokėjimą valdyti balsą, mimiką ir pantomimiką. Pagrindinės balso valdymo ypatybės – tai tinkamo kalbėjimo tempo (greičio) pasirinkimas, kalbėjimo garsumo reguliavimas ir išraiškingas intonavimas (R. D. Brent, 1988). Mokytojas moka valdyti savo mimiką, jei jam pasiseka žiūrėti mokiniams į akis, dažnai jiems šypsotis ir vien vei-

do išraiška parodyti savo prielankumą, pasitenkinimą (G. Vlčak, 1986). Pantomimikos tinkamumą analizuojantys autoriai (R. F. Verderber, K. S. Verderber, 1989) prie svarbiausių jos rodiklių linę priskirti mokytojo mokėjimą tinkamai derinti žodį ir gestą, gestais daryti įtaką mokiniams ir vien jais skatinti pozityvią mokinių veiklą.

Tačiau prie komunikacinių mokėjimų buvo priskirti ir mokėjimai partneriškai organizuoti muzikinę veiklą pamokoje bei kurti palankią bendravimo atmosferą. Jei mokytojas muzikinę veiklą organizuoja partnerystės su moksleiviais pagrindu, jis pirmiausiai stengiasi sudominti mokinius pamokos tikslais: iškelia pamokos tikslą, padeda mokiniams suprasti šio tikslo prasmę ir skatina mokinius kelti sau konkrečius pamokos tikslus (V. Savickytė, 1997). Todėl planuojant, kaip šiuos tikslus įgyvendinti kartu su mokiniais, reikia numatyti, kaip su jais aptarti būsimos veiklos kryptį pamokoje, aiškiai suformuluoti užduotis bei skatinti pasirinkti šių užduočių atlikimo būdus bei priemones (R. I. Arends, 1998; G. Butkienė, 1993). Vadovaudamas mokinių veiklai, pedagogas turėtų būti jų konsultantas, patarėjas, įvairiomis aplinkybėmis išlikti objektyvus visų mokinių atžvilgiu (J. Daukšytė, 1993), bet kartu skatinti ir mokinių savikontrolę. Partneriškas veiklos organizavimas baigiamas pamokos rezultatų įvertinimu, o tai vyks sėkmingai, jei mokytojas padės mokiniams analizuoti pamokos rezultatus, skatins išvelgti jais remiantis asmeninę pažangą ir mokys juos suprasti šios pažangos priežastis (E. I. Rogov, 1996).

Be abejonės, palankios bendravimo atmosferos kūrimas pamokoje prasideda nuo mokytojo pradinio kontakto su mokiniais. Pedagogas turėtų mokyti pajusti bendrą klasės

nuotaiką, pastebėti pavienių mokinių emocinę būklę bei sukurti palankią situaciją pamokos pradžioje (V. A. Kan-Kalik, 1987). Pamokos eigoje ypač svarbu išklausti mokinius – ne nutraukti jų pasisakymų, gilintis į pasisakymų esmę, parodyti susidomėjimą mokinių mintimis. Tačiau ne mažiau svarbu mokyti mokinius, kad jie išklaustytų vieni kitus – skatinti juos taktiškai išsakyti savo nuomonę, padėti jiems išžvelgti, kuo kito nuomonė yra vertinga (O. Tijūnėlienė, 1999) bei žadinti visų, ypač pasyvesnių mokinių, norą pasidalyti savo išgyvenimais. Mokinių solidarumas bus stiprinamas ir mokytojo paskatinimu padėti vieni kitiems (V. Lepeškienė, 1996), ypač jei mokytojas stiprins taikų jų sugyvenimą bei žadins norą bendradarbiauti (G. Butkienė, 1993).

Faktorinė analizė taip pat patvirtino neabejotiną visų minėtų mokytojo veiklos požymių reikšmingumą teigiamai sąveikai su moksleiviais muzikos pamokoje.

Būsimųjų muzikos mokytojų komunikacinių mokėjimų tyrimo rezultatai. Tyrimo eigoje 134 įvairių Lietuvos aukštųjų mokyklų II–IV kursų studentai – būsimieji muzikos mokytojai bei 158 jau dirbantys muzikos mokytojai turėjo įvertinti savo mokėjimą bendrauti su moksleiviais. Pažymėtina, kad ne visų Lietuvos aukštųjų mokyklų antro kurso studentai atlieka pedagoginę praktiką bendrojo lavinimo mokyklose, tad jie negalėjo adekvačiai įvertinti su tuo susijusių sunkumų. Tačiau gauti duomenys atskleidė tam tikras mokėjimo bendrauti tendencijas.

Tiriamieji turėjo įvertinti savo veiksmų, išreiškiančių tą ar kitą mokėjimą, atlikimo kokybę. Studentų buvo klausiama, ar jiems pasiseka atlikti veiksmus, rodančius tą ar kitą komunikacinį mokėjimą. Apibrėžtas konkre-

čių veiksmų atlikimo lygis: aukštas, vidutinis, žemas ir labai žemas.

Pirmiausiai pasidomėta, koks yra studentų mokėjimo *partneriškai organizuoti muzikinę veiklą pamokoje* lygis (2 lentelė).

Kaip rodo duomenys, studentų mokėjimas partneriškai organizuoti muzikinę veiklą pamokoje nėra pakankamas, nes kai kuriuos veiksmus tiriamieji atlieka nevienodai gerai. Pavyzdžiui, vadovauti mokinių veiklai pamokoje studentams sekasi gana gerai: daugiau nei pusė jų pamokoje būna mokinių konsultantais, patarėjais, o dar beveik pusė stengiasi būti objektyvūs visų mokinių atžvilgiu. Tačiau atlikti trečiąjį veiksmą – skatinti mokinių savikontrolę – pavyksta tik penktadaliui, o daugiau nei trečdaliui studentų tai beveik nepavyksta. Vadinasi, bendras vadovavimo mokinių veiklai lygis būtų pakankamai aukštas, jeigu studentai sugebėtų skatinti moksleivius kontroliuoti save.

Panašiai jiems sekasi ir planuoti pamokos tikslų įgyvendinimą. Net du trečdaliai studentų moka aiškiai suformuluoti konkrečias užduotis, dar beveik pusė – aptarti su mokiniais būsimos veiklos kryptį pamokoje. Skatinti mokinius savarankiškai pasirinkti užduočių atlikimo būdus ir priemones pavyksta tik mažai daliai studentų (mažiau nei trečdaliui). Dar prasčiau studentai moka sudominti mokinius pamokos tikslais. Tai, kad tik pusė tiriamųjų iškelia muzikos pamokos tikslą, verčia abejoti ne tik jų bendravimo, bet ir profesine kompetencija. Dar mažiau – vos ketvirtadalis – moka išaiškinti mokiniams šio tikslo prasmę, tuo tarpu kiek didesnė dalis studentų ją retai išaiškina. Ypač kelia nerimą, kad tik nedaugelis studentų paskatina mokinius kelti sau konkrečius pamokos tikslus, o kas šeštas – visai to nesiekia.

2 lentelė. Studentų mokėjimo partneriškai organizuoti muzikinę veiklą pamokoje ypatumai

Mokėjimų raiška	Empiriniai mokėjimo rodikliai	Mokėjimo lygis			
		Labai žemas	Žemas	Vidutinis	Aukštas
Sudomina mokinius pamokos tikslais	– iškelia muzikos pamokos tikslą	4 3,0	22 16,4	44 32,8	64 47,8
	– padeda mokiniams suprasti šį tikslą	6 4,5	36 26,9	60 44,8	32 23,9
	– skatina mokinius kelti sau konkrečius pamokos tikslus	20 14,9	53 39,6	43 32,1	18 13,4
Planuoja, kaip įgyvendinti pamokos tikslus	– aptaria su mokiniais būsimos veiklos kryptį pamokoje	11 8,2	23 17,2	41 30,6	59 44,0
	– aiškiai formuluoja užduotis	3 2,2	14 10,4	36 26,9	81 60,4
	– skatina mokinius savarankiškai pasirinkti jų atlikimo būdus ir priemones	9 6,7	41 30,6	45 33,6	39 29,1
Vadovauja mokinių veiklai	– pamokoje būna mokinių konsultantas, patarėjas	5 3,7	19 14,2	35 26,1	75 56,0
	– yra objektyvus visų mokinių atžvilgiu	4 3,0	14 10,4	53 39,6	63 47,0
	– skatina mokinių savikontrolę	8 6,0	49 36,6	54 40,3	23 17,2
Įvertina pamokos rezultatus	– padeda mokiniams analizuoti pamokos rezultatus	12 9,0	45 33,6	43 32,1	34 25,4
	– skatina išvelgti jais remiantis asmeninę pažangą	8 6,0	33 24,6	49 36,6	44 32,8
	– moko mokinius suprasti šios pažangos priežastis	12 9,0	41 30,6	54 40,3	27 20,1

Kita vertus, studentams nepavyks ir įvertinti pamokos rezultatų, jei jiems taip dažnai nepasiseka iškelti arba įgyvendinti pamokos tikslų. Tai patvirtina ir tyrimo duomenys. Padėti mokiniams analizuoti pamokos rezultatus, skatinti išvelgti jais remiantis asmeninę pažangą bei mokyti mokinius suprasti jos priežastis daugeliui studentų sekasi sunkiai arba visai nepasiseka. Tad pamokos rezultatų vertinimas kol kas yra sunkiausia užduotis būsimiesiems muzikos mokytojams. Tai ypač menkina mokėjimą partneriškai organizuoti muzikinę veiklą pamokoje. Vadinasi, šio studentų mokėjimo lygis yra ne aukštesnis už vidutinį.

Savaime suprantama, komunikacinė mokytojo veikla pamokoje bus sėkminga tik kai jis mokės naudotis verbalinėmis bendravimo priemonėmis, t. y. reikiamą dėmesį skirs tobulinti savo kalbą. Šiuo tikslu buvo domėtasi studentų mokėjimo kalbėtis su mokiniais ypatumais (3 lentelė).

Duomenys rodo, kad ir šio mokėjimo lygis nėra stabilus, mat kai kurių jo apraiškų vertinimas smarkiai skiriasi. Panašu, kad studentai neblogai moka pasirengti pokalbiui su mokiniais bei suprasti mokinius: daugiau nei pusę jų suplanuoja būsimą pokalbio aplinkybes (laiką, vietą ir kt.), beveik tiek pat numato pokalbio tikslą ir išskiria mokinio išsakytas mintis, o daugiau nei trečdalis moka pasitikslinti, kaip jas suprato. Todėl galima teigti, kad būsimieji mokytojai pasirengti pokalbiui su mokiniais bei suprasti mokinius geba geriau nei vidutiniškai. Tačiau šių mokėjimų lygį menkina tai, kad kas šeštas studentas nesugeba numatyti pokalbio padarinių, o kas dešimtas negali išskirti pagrindinių mokinio minčių. Pašalinus šiuos trūkumus, mokėjimų pasirengti pokalbiui ir suprasti mokinių lygis būtų pakankamai aukštas.

Panašias prieštaringas tendencijas rodo ir studentų mokėjimas įvertinti įvykusio pokal-

3 lentelė. Būsimųjų muzikos mokytojų mokėjimo kalbėtis su mokiniais ypatumai

Mokėjimų raiška	Empiriniai mokėjimo rodikliai	Mokėjimo lygis			
		Labai žemas	Žemas	Vidutinis	Aukštas
Pasirengia pokalbiui	– numato pokalbio su mokiniais tikslą	3 2.2	27 20.1	41 30.6	63 47.0
	– planuoja pokalbio aplinkybes (vietą, laiką ir kt.)	4 3.0	24 17.9	34 25.4	72 53.7
	– iš anksto numato pokalbio padarinius	21 15.7	49 36.6	42 31.3	22 16.4
Supranta mokinį	– kalbantis įžvelgia svarbiausias mokinio mintis	14 10.4	41 30.6	49 36.6	30 22.4
	– pasitikslina, kaip jas suprato	7 5.2	29 21.6	50 37.3	48 35.8
	– išskiria svarbiausias mokinio išsakytas mintis	5 3.7	24 17.9	50 37.3	55 41.0
Klausia	– kelia mokiniams aktualias problemas	8 6.0	22 16.4	53 39.6	51 38.1
	– skatina įvairiapusę problemų analizę	13 9.7	59 44.0	36 26.9	26 19.4
	– įtaigiai formuluoja klausimus	10 7.5	41 30.6	52 38.8	31 23.1
Įtikina	– pateikia įtikinamų argumentų	7 5.2	43 32.1	52 38.8	32 23.9
	– sužadina mokinių emocinius išgyvenimus jų atžvilgiu	13 9.7	40 29.9	53 39.6	28 20.9
	– skatina mokinius pateikti savo argumentų	8 6.0	39 29.1	50 37.3	37 27.6
Įvertina pokalbio efektyvumą	– glaustai formuluoja pokalbio išvadas	5 3.7	29 21.6	63 47.0	37 27.6
	– įvertina mokinio požiūrį į įvykusį pokalbį	4 3.0	36 26.9	55 41.0	39 29.1
	– apmąsto pokalbio rezultatus	4 3.0	24 17.9	39 29.1	67 50.0

bio efektyvumą. Teigiama yra tai, kad net pusė studentų apmąsto įvykusio pokalbio su moksleiviais rezultatus, o tai rodo jų domėjimąsi šia bendravimo sritimi: siekti efektyvesnių pokalbio su moksleiviais rezultatų bei bandyti juos numatyti. Tačiau kartu paaiškėja, kad vos trečdaliui studentų pavyksta įvertinti mokinio požiūrį į įvykusį pokalbį (o ketvirtadaliui pavyksta tik retkarčiais). Vadinasi, kaip pokalbis paveikė ir ar apskritai paveikė moksleivį, daugumai studentų lieka neaišku. Priežastis, matyt, ir studentų nemokėjimas glaustai suformuluoti pokalbio išvadas (tai pavyksta tik ketvirtadaliui tiriamųjų). Natūralu, kad pokalbio metu nepriėjus prie bendrų išvadų, sunku įvertinti ir mokinio požiūrį į pokalbį, kartu apmąstyti jo rezultatus. Todėl bendras mokėjimo

mo įvertinti pokalbio efektyvumą lygis taip pat yra tik vidutinis.

Tačiau mokėjimo kalbėtis su mokiniais lygi dar labiau menkina studentų nepasirengimas duoti klausimus. Tiesa, beveik du penktadaliai jų moka diskutuojant iškelti moksleiviams aktualias problemas, tačiau to akivaizdžiai nepakanka. Skatinti moksleivių įvairiapusę šių problemų analizę pasiseka tik penktadaliui tiriamųjų, tuo tarpu beveik pusė jų prisipažįsta tai darą retai, o kas dešimtas – visai neskatina mokinių analizuoti problemas. Akivaizdu, kad tokiu atveju studentai dažniausiai nesulaukia moksleivių reakcijos į iškeltas problemas, o tai verčia suabejoti jų aktualumu mokiniams. Galima daryti išvadą, kad studentų keliamos problemos jiems patiems atrodo aktualios, tačiau

moksleiviai dažnai joms lieka abejingi. Įveikti šio abejingumo studentams nesiseka ir dėl nemokėjimo įtaigiai formuluoti klausimų (trečdalis studentų mokėjimas formuluoti klausimus yra menkas) bei paskatinti diskusijas. Esant tokiai situacijai, studentai negali paskatinti moksleivių analizuoti keliamas problemas ir kartu sužinoti jų nuomonę apie rūpimus dalykus. Tad bendras šio mokėjimo lygis yra žemesnis už vidutinį.

Todėl nenuostabu, kad dar prasčiau tyrimo dalyviams sekasi pokalbių metu įtikinti moksleivius. Ypač akivaizdžiai tą rodo trečdalis studentų nesugebėjimas rasti svarių argumentų. Neradus tokių argumentų, neįmanoma sužadinti ir moksleivių emocinių išgyvenimų jų atžvilgiu: kas dešimtas studentas visai to nepasiekia, dar trečdaliui iš jų sužadinti moksleivių emocijas pavyksta retai. Tiesa, kiek daugiau nei ketvirtadalis studentų moka skatinti moksleivius pateikti savo argumentų, o trečdaliui tai pavyksta tik iš dalies. Tad mokėjimo įtikinėti mokinius lygis kol kas yra žemesnis už

vidutinį. Taigi studentų mokėjimas kalbėtis, kitaip tariant, verbalinis bendravimas su moksleiviais yra nepakankamas.

Tačiau ištyrus būsimųjų muzikos mokytojų mokėjimą naudotis *neverbaliniais bendravimo būdais*, rezultatai pasirodė kur kas geresni (4 lentelė).

Panašu, kad neverbalinis bendravimas su moksleiviais studentams kelia mažiausiai rūpesčių. Mokėjimu valdyti balsą, t. y. pasirinkti tinkamą kalbėjimo tempą, reguliuoti kalbėjimo garsumą bei išraiškingai intonuoti, pasižymi daugiau nei pusė tiriamųjų, o dar trečdaliui tai pasiseka beveik visuomet. Vadinasi, tik nedaidelei daliai studentų balso valdymas kelia tam tikrų sunkumų. Matyt, viena iš tokio pasisekimo priežasčių – pati muzikos mokytojo profesijos specifika: tik turintys gerų vokalinių duomenų konservatorijų ir bendrojo lavinimo mokyklų absolventai yra pasirengę stoti į šią specialybę. Aukštosiose mokyklose toliau šiuos duomenis lavinti padeda vokalinių pratybų ir chorinio dainavimo paskaitos. Todėl gauti duo-

4 lentelė. *Studentų mokėjimo naudotis neverbaliniais bendravimo būdais ypatumai*

Mokėjimų raiška	Empiriniai mokėjimo rodikliai	Mokėjimo lygis			
		Labai žemas	Žemas	Vidutinis	Aukštas
Valdo balsą	– pasirenka tinkamą kalbėjimo tempą (greitį)	3 2,2	18 13,4	42 31,3	71 53,0
	– reguliuoja kalbėjimo garsumą	1 0,7	13 9,7	43 32,1	77 57,5
	– išraiškingai intonuoja	3 2,2	18 13,4	48 35,8	65 48,5
Valdo mimiką	– žiūri mokiniams į akis	0 0	6 4,5	29 21,6	99 73,9
	– dažnai šypsosi mokiniams	1 0,7	5 3,7	36 26,9	92 68,7
	– savo mimika rodo prielankumą, pasitenkinimą	1 0,7	8 6,0	33 24,6	92 68,7
Tinkamai naudojasi pantomimika	– tinkamai derina žodį ir gestą	3 2,2	19 14,2	44 32,8	68 50,7
	– gestais daro įtaką mokiniams	9 6,7	31 23,1	42 31,3	52 38,8
	– gestais stimuliuoja pozityvią mokinių veiklą	19 14,2	52 38,8	38 28,4	25 18,7

menys tik patvirtina prielaidą, kad studijų aukštosiose mokyklose metu skiriamas daugiau dėmesio lavinti tam tikrus studentų įgūdžius, galima pasiekti labai gerų rezultatų.

Kadangi per vokalinio ir chorinio dainavimo paskaitas nemažai dėmesio skiriama lavinti studentų mimiką bei pantomimiką, studentams pamokose dėl jų nekyla ypatingų problemų. Didžioji dauguma – nuo dviejų trečdalių iki trijų ketvirtadalių tiriamųjų – dažniausiai tinkamai valdo mimiką (žiūri mokiniams į akis, jiems šypsosi ir moka tik veido išraišką parodyti prielankumą, pasitenkinimą). Vadinas, valdyti mimiką būsimesiems muzikos mokytojams sekasi labai gerai.

Panašu, kad ir savo gestikuliaciją, arba mokėjimą naudoti pantomimiką, studentai daugiausia siejo su savo, kaip moksleivių choro

dirigentų, veikla. Tačiau kaip tik čia jie susiduria su tam tikrais sunkumais. Ypač studentams nesiseka gestais stimuliuoti pozityvios mokiniių veiklos: maždaug kas šeštas to visai nedaro, o dar dviem penktadaliams tai pavyksta retokai. Daugumai studentų sekasi suderinti žodį ir gestą bei gestais daryti įtaką mokiniams. Tad jei pozityvios moksleivių veiklos stimuliacija gestais taptų studentams įprasta jų pantomimikos dalimi, bendras mokėjimo naudotis neverbaliniais bendravimo būdais lygis būtų dar aukštesnis. Galima išskirtinai pažymėti, kad tai vienintelis pakankamai aušto lygio mokėjimas iš visų kitų komunikacinių mokėjimų.

Palanki pamokos atmosfera taip pat labai svarbi komunikacinei veiklai vykdyti. Kaip studentams sekasi ją kurti, rodo šie duomenys (5 lentelė).

5 lentelė. *Studentų mokėjimo kurti palankią pamokos atmosferą ypatumai*

Mokėjimų raiška	Empiriniai mokėjimo rodikliai	Mokėjimo lygis			
		Labai žemas	Žemas	Vidutinis	Aukštas
Užmezga pradinį kontaktą	– jaučia bendrą klasės nuotaiką	3 2,2	17 12,7	46 34,3	68 50,7
	– pastebi pavienių mokinių emocinę būseną	3 2,2	26 19,4	38 28,4	67 50,0
	– sukuria palankią situaciją pamokos pradžioje	11 8,2	27 20,1	53 39,6	43 32,1
Klausosi mokinių	– rodo domėjimąsi mokinio mintimis	3 2,2	19 14,2	44 32,8	68 50,7
	– nenutraukia mokinio pasisakymo	1 0,7	9 6,7	26 19,4	98 73,1
	– gilinasi į mokinio pasisakymo esmę	2 1,5	15 11,2	51 38,1	66 49,3
Žadina tarpusavio pasitikėjimą	– skatina mokinius taktiškai išsakyti savo nuomonę	5 3,7	32 23,9	47 35,1	50 37,3
	– padeda jiems išvėlgti, kuo kito nuomonė yra vertinga	7 5,2	33 24,6	56 41,8	38 28,4
	– žadina mokinių (ypač pasyvesnių) norą pasidalviti savo išgyvenimais	16 11,9	36 26,9	43 32,1	39 29,1
Stiprina mokinių tarpusavio solidarumą	– stiprina taikų mokinių sugyvenimą	9 6,7	40 29,9	47 35,1	38 28,4
	– žadina mokinių norą bendradarbiauti	10 7,5	34 25,4	50 37,3	40 29,9
	– skatina mokinius padėti vieni kitiems	9 6,7	35 26,1	49 36,6	41 30,6

Taigi būsimesiems muzikos mokytojams mažiausiai sunkumų kyla išklausančiam mokiniui. Pusė jų moka parodyti susidomėjimą mokinio mintimis bei įsigilinti į jų esmę ir net trys ketvirtadaliai nenutraukia mokinio pasisakymo. Tai rodo aukštą šio mokėjimo lygį, juolab kad tik keliems tiriamiesiems nepavyksta išklausti mokinių. Šiuos aukštus rezultatus tikriausiai taip pat galima sieti su muzikos mokytojo darbo specifika: išlavinta, subtili klausabūtina šios profesijos atstovams, o tai padeda ne tik muzikuojant, bet ir kalbant su moksleiviais.

Neblogai studentams sektųsi ir užmegzti pradinį kontaktą su moksleiviais, tačiau nemokama sukurti palankios bendravimo situacijos pamokos pradžioje: tai pavyksta tik trečdaliui, nepavyksta – beveik kas dešimtam. Dar penktadalis tiriamųjų pripažįsta, kad palankią situaciją sukuria nedažnai. Vis dėlto pusė tiriamųjų užėję jaučia bendrą klasės nuotaiką ir pastebi pavienių mokinių emocinę būklę, o tai rodo išlavintą daugumos studentų jautrumą ir teikia tvirtą tolesnio pamokos atmosferos kūrimo pagrindą. Tad specialiomis pratybomis (V. J. Černius, 1997; V. Kan-Kalikas, 1987; N. V. Kuzmina, 1985 ir kt.) išmokus studentus sukurti palankią bendravimo situaciją pamokos pradžioje, pradinio kontakto su moksleiviais užmezgimo problemos turėtų išnykti.

Tačiau ištisą pamoką išlaikyti palankią bendravimo atmosferą pavyksta kur kas mažesniai skaičiui studentų. Visų pirma būsimesiems mokytojams nesiseka skatinti moksleivių tarpusavio pasitikėjimo. Net ketvirtadaliui visų studentų tik iš dalies pavyksta skatinti mokinius taktiškai išsakyti savo nuomonę, padėti jiems įvertinti, kuo kito nuomonė yra vertinga, bei sužadinti mokinių, ypač pasyvesnių, norą pasidalyti savo išgyvenimais. Ypač ver-

čia susirūpinti tai, kad kas dešimtas visai neskatina mokinių noro pasidalyti išgyvenimais, taigi nesiekia pamokoje atvirumo, nuoširdumo, išgirsti kito nuomonę. Vadinasi, daugelio studentų mokėjimas žadinti moksleivių tarpusavio pasitikėjimą yra žemas.

Trūkstant tarpusavio pasitikėjimo, nenuostabu, kad prastai sekasi ir stiprinti mokinių tarpusavio solidarumą. Vėlgi ketvirtadalis visų tiriamųjų beveik nemoka paskatinti taikstnio mokinių sugyvenimo, pažadinti jų noro bendradarbiauti ir padėti vieni kitiems. Nemažai yra ir tokių studentų, kurie visai nesugeba palaikyti mokinių solidarumo. Tad galima išžvelgti tokias palankios bendravimo atmosferos pamokoje kūrimo tendencijas: dauguma būsimųjų muzikos mokytojų moka parodyti moksleiviams dėmesį – pastebi individualias ir kolektyvines moksleivių emocijas, juos išklauso. Tačiau pasigendama jų aktyvaus dalyvavimo, nukreipiant ir reguliuojant moksleivių elgesį pamokoje, ypač valdant ne pavienes mokinius, o visą klasės kolektyvą. Jau pamokos pradžioje nesukūrus palankios bendravimo situacijos, sunku tikėtis mokinių solidarumo ar pasitikėjimo visos pamokos metu. Tai patvirtina ir VPU studentų pateikti duomenys: vieniems (4,0 proc.) būdavo sunku užmegzti pradinį kontaktą su mokiniais, kitiems (8,1 proc.) – organizuoti jų darbą grupėmis (bendradarbiavimą), trečioms (4,8 proc.) – vadovauti mokinių diskusijoms. Dar 6,5 proc. praktikantų buvo sunku sukurti teigiamą pamokos atmosferą, o 7,3 proc. – palaikyti produktyvią mokymosi aplinką (M. Gaigalienė, R. Makarskaitė, 1999). Todėl būtina išmokyti studentus tapti aktyviais komunikacinės veiklos organizatoriais visais pamokos etapais.

Išanalizuoti tyrimo duomenys atskleidžia tokius būsimųjų muzikos mokytojų komunikacinių mokėjimų ypatumus:

- prasčiausiai studentams sekasi kalbėtis su mokiniais, nes daugumai jų nepavyksta kelti klausimus, įtikinti mokinius ir įvertinti pokalbio efektyvumą, tad šio mokėjimo lygis yra žemesnis už vidutinį ir žemiausias iš visų komunikacinių mokėjimų;

- mokėjimų partneriškai organizuoti muzikinę veiklą pamokoje ir kurti palankią bendravimo per pamoką atmosferą lygis kol kas nėra

stabilus: ypač pasigendama studentų iniciatyvos, skatinant moksleivių aktyvumą (kelti sau pamokos tikslus, savarankiškai pasirinkti užduotis ir kt.), taip pat stiprinti jų tarpusavio solidarumą;

- geriausiai studentai moka naudotis neverbaliniais bendravimo būdais: daugiau nei pusė jų moka valdyti balsą ir mimiką, o beveik pusė – tinkamai naudotis pantomimika;

- iš esmės *bendras būsimųjų muzikos mokytojų komunikacinių mokėjimų lygis yra vidutinis*.

LITERATŪRA

1. Bitinas B. Auklėjimo procesas. Šiauliai, 1995.
2. Brent R. D. Communication and Human Behavior. New York, 1988.
3. Butkienė G. Mokykime bendradarbiauti // Lietuvos švietimo reformos gairės. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1993.
4. Daukšytė J. Humanistinis požiūris į ugdymą // Lietuvos švietimo reformos gairės. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1993.
5. Jovaiša L. Edukologijos pradmenys. Kaunas: Technologija, 1997.
6. Lepeškienė V. Humanistinis ugdymas mokykloje. Vilnius, 1996.
7. Savickytė V. Bendrieji ugdymo klausimai. Šiauliai, 1997.
8. Tijūnėlienė O. Pedagoginiai santykiai Lietuvoje (1900–1940). Klaipėda, 1996.
9. Trenholm S. & Jensen A. Interpersonal Communication. 3rd ed. Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1996.
10. Verderber R. F. & Verderber K. S. Inter – act. 5th ed. Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1989.
11. Watzlawick P., Beavin J. & Jackson D. D. Pragmatics of Human Communication. New York: W. W. Norton, 1967.
12. Williams F. The New Communications. 2nd ed. Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1989.
13. Андреева Г. М. Психология социального познания. Москва: Аспект пресс, 1997.
14. Андреева Г. М. Социальная психология: учебник. 2-е изд. Москва: Изд-во МГУ, 1988.
15. Как-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении. Москва: Просвещение, 1987.
16. Мудрик А. В. Общение как фактор воспитания школьников. Москва: Педагогика, 1984.
17. Рогов Е. И. Личность учителя: теория и практика. Ростов-на-Дону: Феникс, 1996.

THE COMMUNICATIONAL SKILLS OF FUTURE MUSIC TEACHERS

Dėja Aukštkalnytė

Summary

One of the most important principle of Lithuanian school reform nowadays and principal improvement of teacher-pupil relations is fostering of optimal pedagogical communication of future teachers. The research

object of the article were peculiarities and development of communication skills of future music teachers. The goal of the research was to reveal the level of communicational skills of future music teachers and to

compare them with the same skills of working music teachers. To be competent music teacher today is not enough to know special methodology of teaching. All methods and knowledge are transmitted by positive interpersonal communication between teacher and pupils. Insufficient knowledge and skills to communicate lead to many problems in pedagogical activity. So every teacher of our days needs to cultivate personal communication competency. The best start to be prepared to communicate competently is Universities and Academy of Music.

Scientists agree that communicational skills is one of the main aspects of communication competence. The problems and tendencies of fostering communication skills are fairly well revealed in the works of Lithuanian and foreign scientists of today. Their inquiry into the content of communication, describe the main principles of its realization, its inward and outward conditions when comparing the character of communication in educational process. The studies of psychological, sociological and pedagogical literature reveal the fact that perceptual, communicational and interactional skills have some kinds. The main kinds of communicational skills are to use appropriately verbal and nonverbal codes, to organize music activity

on partnership basis, and to create a good atmosphere in the lesson. All these kinds are formed from manifestations of every skill and its empirical indexes.

The skill to use verbal codes appropriately has five manifestations: to do a preparatory work when planning to speak with pupils, to understand the pupil, to ask, to persuade, and to evaluate the effectiveness of the talk. The skill to use nonverbal codes appropriately owns skills to use the voice qualities, to use facial mimic, and to use pantomimic properly. The skill to organize music activity on partnership basis includes: to do the goals of the lesson interesting for pupils, to plan how to realize the goals of the lesson, to administer the activity of the pupils, and to evaluate the results of the lesson. The skill to create a good atmosphere in the lesson owns four manifestations: to make the first contact with pupils, to listen them, to stimulate the trust, and to make stronger the solidarity between pupils.

In the investigation took part 134 students and 158 music teachers. The results of investigation shows that communicational skills of them are not high enough to be competent communicators in music lesson. The common level of communicational skills is only middle.

Gauta 2001 06 16

Primta 2001 10 15